

такого процесу. Таким образом, привлечение субъектов общественного контроля к участию в управлении государственными делами повышает уровень прозрачности и открытости общества и значительно усиливает веру общества в демократические ценности.

Ключевые слова: администрация, общественность, общественный контроль.

Zhydetska K. Certain aspects of public participation in ensuring effective public control over public administration

The paper examines some aspects of public participation in ensuring effective public control over the activities of public administration. Indicated that public participation in the making of public policy manifested in communities and policy determined by the nature of relations with the government as the main participants in the public-policy process. The immediate factors that contribute to public participation in policy, there is interest and the level of trust between the actors of such a process. Thus, the involvement of social control to participate in public affairs increases the transparency and openness of society and greatly enhances the confidence of society in democratic values.

Key words: administration, public, public control.

УДК 340.1

*Дмитро Олександрович Зільбер,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ПРАВОВА ОСВІТА: СТАН ТА ЗАВДАННЯ

Публікаціями, присвяченими рівню, розвитку, формуванню правової свідомості, сьогодні, мабуть, нікого не здивуєш: ні юридичну наукову спільноту, ні практичних працівників, ні політиків, ні урядовців, ні окремих пересічних громадян. Втім, проблема лишається досить складною, особливо в нових політичних, економічних і соціальних реаліях нашої держави.

Одним із ракурсів означеної теми є рівень правової освіти в суспільстві і, як наслідок, рівень правової освіченості, що, безумовно, слугує фундаментом, засадничим підґрунтям формування національної правової свідомості.

На скільки ж важливою є категорія «правова освіченість» у життєдіяльності людини? Якщо ґрунтуватися не лише на пошукових теоретичних моделях, а й практичних ракурсах і напрямках, можна констатувати, що якість нашого життя, безумовно, пов'язана з цією категорією: від бізнес-плану до якості медичного обслуговування, від належних умов праці до належних умов соціальної адресної допомоги.

У такий спосіб ми безпосередньо стикаємося з потребою особистого оволодіння не тільки «азбукою права», а й потребою більш високого рівня правової освіченості. Скільки б негараздів нашого економічного, соціального, політичного життя, скільки зайвих нарікань на владу, державу, громадянське суспільство, на так звані непопулярні заходи і реформи тощо вдалось би уникнути, якби кожний громадянин незалежно від віку, статі і соціального становища володів би правовою грамотністю.

У зазначеному контексті спробуємо в межах теоретико-правового аналізу зупинитися на понятті «правова освіченість» (як результат) і «правова освіта» (як процес досягнення результату). Якщо освіченість — це засвоєння різнобічних знань [1, с. 858], то правова осві-

ченість — це засвоєння правових знань на певних етапах державно-правового розвитку у визначених темпорально-просторових координатах. Правова освіченість — це рівень правової освіти.

Як і кожна теоретико-прикладна проблема, вона не є винятком, а тому повинна враховувати як нові підходи, способи, методи вивчення, так і відповідну методику щодо її реалізації. Відповідно до першої позиції слід відразу наголосити на необхідності запровадження іншого, відмінного від попередніх часів підходу: пропозиція оволодіння не «правовим мінімумом» (цього явно не достатньо), а необхідним, відповідним цивілізованому суспільству рівнем правових знань у площині сучасного праводержавотворення.

Правова освіта може розглядатися як система виховних і навчальних дій, спрямованих на створення умов для формування:

- поваги до права;
- власних уявлень і настанов, заснованих на сучасних правових цінностях суспільства;
- концепцій, достатніх для захисту прав, свобод і законних інтересів особи та правомірної реалізації її громадянської позиції.

Цілі правової освіти визначають завдання, що стоять перед правовиховним процесом. До них можна віднести: формування та розвиток у громадян правових знань у сфері державного управління; виховання поваги до права як соціальної цінності, до принципів законності; вироблення потреб та навичок активного захисту у встановленому законом порядку своїх прав, свобод та законних інтересів.

Реалізація зазначених вище цілей і завдань дозволить сформувати належний рівень правосвідомості громадян.

Правова освіта не може ізолювано існувати в суспільстві, вона спирається на дані педагогіки та юридичних наук, при цьому педагогіка застосовується для найбільш ефективного правового виховання, використовуючи розроблені принципи та методи, форми і способи виховання особистості. У зв'язку з цим, теорія та практика формування і розвитку правової культури повинна бути тісно пов'язана не лише з наукою права, а й з іншими галузями гуманітарних знань. Вкрай актуальними є нині проблеми, пов'язані з юридичною педагогікою.

Успішними умовами формування цього процесу слід вважати:

- створення і діяльність громадських організацій (можливо, на базі значних юридичних центрів), що беруть участь у різних соціальних проектах;
- навчальні курси, що забезпечують профільне розширення і поглиблення уявлення про право як особливий соціальний інститут, феномен правової культури, її принципів, особливостей регулювання різних форм суспільних відносин, особливо в політичній та економічній сферах для широкого загалу. Чому цю місію не взяти на себе юридичним коледжам, інститутам, факультетам у межах і форматах визначених державою? Принаймні, це могло б певною мірою свідчити про їх суспільну корисність і необхідність. Як приклад, це стає вкрай необхідним при запровадженні у правову тканину нових інститутів права, скажімо, інституту медіації.

Важливого значення у зв'язку з наведеним вище набуває соціальне управління правоосвітнім процесом.

Уявляючи цей процес комплексною міні-системою, можна зазначити, що змістовна сторона управління складається з двох напрямів: зовнішнього і внутрішнього.

Перший являє собою цілеспрямовану державну діяльність, завдання якої полягає в організації і забезпеченні важливих з погляду правової політики напрямів зі здійснення правовиховного впливу і розробки державної політики у правовій освіті, а також організацію суб'єктного складу правоосвітнього процесу і здійснення відповідного контролю. Другий — внутрішній напрям — відображається у формі здійснення конкретних програм правоосвітнього впливу, що реалізуються певним колом суб'єктів з метою реалізації правоосвітніх заходів.

Правоосвітня робота — це конкретні заходи, спрямовані на здійснення суб'єктом правового впливу певних дій, заснованих на розроблених програмах реалізації правового виховання у суспільстві. Отже, правоосвітній процес — це сукупність заходів, що здійснюються з метою досягнення оптимально можливого результату відповідності виховного впливу суб'єкта правової освіти на суспільство, спрямованих на формування правосвідомості і високої правової культури, поєднаних із використанням спеціальних правових засобів і правоосвітніх механізмів.

Правова освіта — невід'ємна частина загальної культури громадянина, умова формування правосвідомості. Життя в громадянському суспільстві формує правову свідомість (позитивну чи негативну) незалежно від того, відбувається цей процес стихійно чи цілеспрямовано у межах правової освіти. Але правова освіта є запорукою того, що право стає регулятором життя індивіда, а не перешкодою на шляху вирішення його особистих завдань. У сучасних умовах саме правова освіта може стати важливим фактором розвитку особи, становлення громадянського суспільства і демократичної правової держави в сучасній Україні, громадяни якої зможуть жити в соціально-правовій згоді один з одним, з державою, владою, політичними партіями, громадськими рухами тощо.

Проте слід враховувати, що правові норми не є єдиними регуляторами поведінки. Було б серйозним спрощенням уявляти проблему таким чином, що право зразу стає внутрішнім регулятором поведінки конкретного індивіда. Сьогодні серйозна увага повинна приділятися взаємодії, взаємообумовленості та «взаємопідтримці» всіх діючих у державі соціальних регуляторів (моралі, етики, релігійних норм тощо) як складової державної правової політики [2, с. 37–43].

Формування правових переконань від зовнішніх потреб, що пред'являє суспільство особистості, до внутрішнього переконання, та від нього — до дії — це шлях формування правової свідомості як необхідної умови забезпечення правопорядку. Без формування правового переконання неможлива правомірна поведінка. Процес реалізації правової норми — це взаємодія її вимог зі свідомістю індивіда. Не можна не погодитися з думкою вчених, що без вивчення переконань людини, її поведінки, психологічного механізму взаємодії вимог норми та свідомості людини не можливо зрозуміти мотиви правомірних вчинків.

Надбані правові знання повинні переходити в ціннісні установки, мають стати внутрішнім переконанням, отримати емоційне забарвлення, закріпитися у правових звичках.

Завдання правової освіти полягає в тому, щоб у своїй реалізації досягти такого рівня правосвідомості, коли кожен член суспільства дотримувався б соціальних правил поведінки та правових норм виключно в силу внутрішньої необхідності, власних переконань, а не під страхом примусу. У цьому і полягає формування мотивів та звичок правомірної, соціально активної поведінки. Поведінка особи повинна бути свідомою. Вироблення звички до дотримання правових норм, до правомірної поведінки — головне та найскладніше завдання правової освіти.

Ідеологічна цінність правової освіти полягає в тому, що вона є соціально необхідним явищем, обумовленим об'єктивними закономірностями побудови і розвитку суспільства.

Друга позиція зазначеного розгляду є методичною, тобто пов'язаною з «інструментарієм» здійснення правової освіти. Сучасний етап правового розвитку ознаменований новими тенденціями у правовому навчанні, їх особливостями є: практично-орієнтований підхід у викладанні змісту правових курсів; врахування соціального досвіду громадян, що беруть участь у різних правовідносинах в реальному житті; формування активної громадської позиції особи; повага до прав людини і норм міжнародного права; забезпечення необхідного рівня юридичної грамотності особи; вирішення питань професійної орієнтації. Правова освіта повинна бути орієнтована на ретрансляцію способів розуміння дійсності: мислення, діяльності, спілкування, поведінки.

Правова освіта — це єдина загальнодержавна система усвідомлення ролі і дієвості права, вивчення діючого законодавства, яка охоплює усі верстви населення.

Серед спрямувань правової освіти можна запропонувати такі:

- правова освіта і правове виховання молоді;
- правова освіта за професійним спрямуванням із застосуванням норм відповідного галузевого законодавства;
- правова освіта депутатського корпусу;
- правова освіта працівників органів місцевого самоврядування;
- правова освіта працівників громадських організацій;
- правова освіта посадових осіб та робітників комерційних структур;
- правова освіта людей пенсійного віку тощо.

Загальні цілі правової освіти конкретизуються і реалізуються засобами цілеспрямованого формування в освітньому процесі:

- здатності до дій у складних ситуаціях (в умовах кризових проявів), здібностей до аналізу соціальних і правових норм відносно конкретних умов їх реалізації;
- комунікативних здатностей (цікаві прикладні матеріали висвітлені в журналі «Комунікація»: Проект Секретаріату Кабінету Міністрів України та Університету штату Огайо);
- системних знань у сфері права, що забезпечують актуалізацію здібностей, і таких, що становлять основу соціальних навичок;
- конкретних вмінь і навичок у соціальній, економічній та політичній сферах.

Правова освіта залежно від програми розвитку, профілю, реальних можливостей навчального закладу чи того, хто здійснює процес, може будуватися у такий спосіб:

- систематичний курс;
- модульний курс разом з іншими соціально-гуманітарними курсами чи інтегрованим курсом;
- частина інтегрованого курсу.

Найбільш ефективним можна вважати використання різних «форматів» побудови курсу на кожному етапі засвоєння правової дійсності.

Якщо йдеться про так званий «побутовий» рівень правової освіти (тобто робота із широким загалом), перевагу, на нашу думку, слід надавати діяльнісній формі. При цьому є припустимим звуження навчально-інформаційного блоку при збереженні правового практикуму, який забезпечить формування особистого відчуття до ситуацій у правовій сфері. Запропонована методика всеобучу надасть можливість:

- набути базові навички, необхідні для того, щоб успішно діяти в реальних правовідносинах;
- одержати реальні правові знання, в тому числі про правову систему України, діюче законодавство відповідно до проблем диференціації прав та специфікації прав [4, с. 149—166];
- сформувати здатність до аналізу політичних ситуацій, що регулюються правовими нормами.

Навчальні заходи повинні будуватися відповідно до двох типів:

- навчальний курс, що включає елементи теорії права, забезпечує уявлення про право як про особливу предметно-практичну сферу, уявлення про основні права і свободи людини, про реалізацію галузей права, про систему гарантій прав, свобод і законних інтересів згідно з діючим законодавством України;
- практикум, що забезпечує формування практичних навичок поведінки в правовій сфері в реальному житті.

Якщо правова освіта стосується представників певних професійних напрямів, то увагу слід передусім зосередити на:

- здатності будувати власну правовідповідну поведінку в межах наявних свобод, прав і обов'язків;

- поглибленні рівня правових знань (різних галузей права, окремих законодавчих актів тощо);
- здатності до теоретичного аналізу правових ситуацій;
- навичках реалізації своїх прав у соціальній сфері в широкому правовому контексті.

Для забезпечення варіантного підходу до вивчення права необхідно розробити як мінімум три типи програм курсу:

- загальноосвітню;
- гуманітарного профілю;
- соціально-економічного профілю.

Для загальноосвітнього профілю право може бути представлено окремим модульним курсом, для гуманітарного — самостійним курсом чи деякими курсами модульного типу, для соціально-економічного профілю — самостійним навчальним курсом чи декількома курсами модульного типу.

Перспективним підходом є також розробка курсів різного рівня складності, що забезпечують можливість вибору різного рівня вивчення права відповідно до інтересів.

Програми правової освіти повинні враховувати: професійні навички, вік, соціальний статус, психологічні особливості тощо.

У пропедевтичному курсі основне значення набуває навчальний, а також практичний компоненти. Правові аспекти середовища та способу життя є на цьому етапі фоновою умовою розвитку правосвідомості.

У такий спосіб хочемо констатувати, що рівень правової освіти, який відповідає вимогам цивілізованого суспільства та достатній для розвитку громадянського суспільства рівень правової освіченості конкретного громадянина, безумовно, сприятимуть рівню ефективного полілогу держави, влади, науки і людини [3].

Список використаних джерел

1. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005. — 1440 с.
2. *Онiщенко Н. М.* Нормотактика як складова державної правової політики / Н. М. Онiщенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2012. — № 4 (126). — С. 37–43.
3. *Онiщенко Н. М.* Правова освіченість у контексті рівнів правової освіти / Н. М. Онiщенко // Віче. — 2012. — № 23.
4. *Тараконич Т. І.* Правове регулювання та реалізація прав і свобод людини та громадянина / Т. І. Тараконич // Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні. — К. : Юридична думка, 2007. — С. 149–166.

Зільбер Д. О. Правова освіта: стан та завдання

Увага зосереджена на методах, формах, способах досягнення відповідного рівня правової освіченості, а також методиці впровадження і реалізації цих форм. Правова освіченість (досягнутий результат) розглядається в контексті рівнів правової освіти (процес досягнення результату).

Ключові слова: правова освіченість, правова освіта, правове виховання, правова культура, правова свідомість, методика впровадження і реалізації форм і методів правової освіти.

Зильбер Д. А. Правовое образование: состояние и задачи

Внимание сосредоточено на методах, формах, способах достижения соответствующего уровня правовой образованности, а также методике внедрения и реализации этих форм. Правовая образованность (достигнутый результат) рассматривается в контексте уровней правового образования (процесс достижения результата).

Ключевые слова: правовая образованность, правовое образование, правовое воспитание, правовая культура, правовое сознание, методика внедрения и реализации форм и методов правового образования.

Zilber D. Legal education: status and tasks

Attention is concentrated on methods, forms, methods of achievement of the proper level of legal formed, and also methods of introduction and realization of these forms. The legal formed (attained result) is examined in the context of levels of legal education (process on achievement of result).

Key words: legal formed, legal education, legal culture, legal consciousness, method of introduction and realization of forms and methods of legal education.

УДК 347.232.4

*Галина Вікторівна Єрмоменко,
старший науковий співробітник
відділу проблем цивільного,
трудового і підприємницького права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук*

*Тетяна Василівна Простибоженко,
головний консультант
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕКСТРАОРДИНАРНОЇ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Інститут набуття права власності за давністю володіння (набувальна давність) властивий законодавству усіх країн романо-германської (континентальної) правової системи. Роль набувальної давності як правового механізму забезпечення ефективності цивільного обороту в сучасних умовах розвитку економічних відносин обумовила загальну тенденцію до спрощення умов набувальної давності та розширення сфери її застосування, що проявляється, зокрема, у запровадженні екстраординарної набувальної давності. У зв'язку з цим на сьогодні існує гостра необхідність у дослідженні відповідності правового регулювання інституту набувальної давності в Україні потребам цивільного обороту в умовах його інтенсифікації.

Набувальна давність як один з інститутів речового права була і залишається предметом досліджень багатьох науковців. Вивченням окремих аспектів набувальної давності свого часу займалися, зокрема, І. Енгельман, Л. Петражицький, Ю. Толстой, Б. Черепакін та ін. Нині дослідження проблем набувальної давності продовжують К. Скловський, А. Рудоквас, В. Рахмилович, Д. Мурзін, В. Маковій, Д. Луспеник та ін.

Водночас у науці цивільного права малодослідженими залишаються питання щодо сфери застосування інституту набувальної давності, доцільності та законодавчих шляхів її розширення. У зв'язку з цим метою цього дослідження є з'ясування доцільності запровадження в Україні екстраординарної набувальної давності з урахуванням особливостей законодавчого регулювання відносин набувальної давності, які обумовлюють сферу її дії.

Норми Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), присвячені набувальній давності, містяться у статтях 335, 344 та 1157, які дають змогу визначити сферу застосування цього